

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

КУШНЄРЬОВА МАРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 821.161.2-2.09:82.3 «195» (043.5)

**ГОГОЛІВСЬКИЙ ТЕКСТ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДРУГОЇ
ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

10.01.01- українська література

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української мови, літератури та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
НОВИКОВ АНАТОЛІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка,
завідувач кафедри української мови, літератури та
методики навчання.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
КЛОЧЕК ГРИГОРІЙ ДМИТРОВИЧ,
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
завідувач кафедри української літератури;

кандидат філологічних наук, доцент
ЙОЛКІНА ЛАРИСА ВІССАРІОНІВНА,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова,
доцент кафедри української літератури.

Захист відбудеться «27» червня 2017 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.22 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою : 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано «27» травня 2017 року

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. Д. Осьмак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю науково об'єктивного глибшого осмислення специфіки українського літературного процесу нової і новітньої доби, проблем взаємозв'язку традиції і новаторства, національної самобутності письменства. Зокрема, інтерес становить вивчення специфіки впливу художньої творчості М. Гоголя на формування вітчизняного літературного дискурсу ХІХ–ХХ ст. Гоголівські сюжети, образи, мотиви були засвоєні українськими письменниками з врахуванням авторських інтенцій, особливостей тематичних і жанрових різновидів епіки митця. Сегмент національного культурного простору, література з «гоголівським» відлунням – інтертекстом, ремінісценціями й алюзіями – недостатньо вивчене й амбівалентне явище, дослідження якого є перспективним і необхідним. Специфіка рецепції гоголівського тексту визначається індивідуальним потрактуванням творчості і постаті М. Гоголя, їх залученням до різновекторних дослідницьких практик, а саме дискурсів формування національної ідентичності, антитетичного до синдрому малоросійства, імагологічного, колоніального, імперського, міфопоетичного, демонічного тощо модусів. «Для українців проблема Гоголя, – слушно зазначав М. Рябчук, – це, крім усього, ще й проблема ототожнення себе з певною культурно-історичною традицією, нагадування про нелегкий і неоднозначний і, зрештою, незавершений досі процес емансипації української ідентичності від російської, а точніше від “загальноруської”»¹. Тому осмислення гоголівського тексту вітчизняної літератури сприяє формуванню адекватної літературознавчої оцінки постаті М. Гоголя.

У сучасній гуманітаристиці практика об'єктивніших, ніж у радянські часи, досліджень опирається на наукові висновки М. Бахтіна (теорія діалогічності), Ю. Лотмана (структуральні підходи), У. Еко (інтертекстуальність), Н. Медніс (студії надтекстів) і ін. Креативний інтерес до постаті і творчості М. Гоголя сприяв формуванню українського національного інваріанту освоєння гоголівського тексту, а характер звернень до нього зумовлений принциповими для осмислення реферованої теми чинниками – суспільно-політичними, морально-етичними, культурними. Г. Грабович показово поєднав пробудження інтересу до Гоголевої творчості та інтерпретаційних практик засвоєння гоголівського тексту ХІХ ст. із фактом осмислення, а у ХХ ст. – переосмислення себе українством. Повістю «Тарас Бульба», як справедливо зауважив М. Корпанюк, М. Гоголь «створює програмний орієнтир не лише для літератури, а й для всіх свідомих українців»².

1. Рябчук М. Гоголь і війна ідентичностей / Рябчук М. Постколоніальний синдром / М. Рябчук. – К.: «К.І.С.», 2011. – С. 174.

2. Корпанюк М. Микола Гоголь: духовний герць України з Росією / М. Корпанюк // Слово Просвіти. – 2008. – № 16. – С. 12. – (поч. 15).

Міфологізована постать найвидатнішого представника «української школи» в російській літературі; етико-релігійні, філософські та поетичні концепти його художнього світу; неповторний гротескний спосіб гоголівського світобачення і самовираження у сукупності та при відкритості до наступних рецепцій – усе це утворює феномен гоголівського тексту. Наукове осмислення гоголівських сюжетів, образів, мотивів вітчизняного письменства представлено у працях Ю. Барабаша, Н. Бедзір, Т. Гундорової, Г. Грабовича, М. Павлишина, В. Просалової, Є. Прохоренко, Т. Свербілової, О. Скобельської, М. Стеха та ін.

Отже, актуальність дослідження зумовлена відсутністю цілісного наукового осмислення гоголівського тексту в українській літературі, зокрема другої половини ХХ ст., та потребою його аналізу у творчому доробку авторів. Насамперед тих, які по-своєму продовжили гоголівську традицію, залучили до інтертекстуальної площини власних текстів цитати, алюзії, ремінісценції з творів М. Гоголя, презентували авторське бачення гоголівського біографічного міфу. Перевага принагідних спостережень над комплексним вивченням означеної проблеми продиктувала необхідність створення першого спеціального дослідження, покликаного цілісно, системно і синтетично дослідити тексти, присвячені М. Гоголю, в т. ч. створені з опертям на гоголівські сюжети, мотиви тощо, а також інтегровані постаттю М. Гоголя в комплекс художніх пошуків вітчизняних письменників.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі української мови, літератури та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Тему дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 3 від 7 листопада 2012 р.) та заочно узгоджено на засіданні Бюро наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 2 від 26 лютого 2013 р.)

Мета роботи – дослідити процес становлення, функціонування гоголівського тексту в українській літературі ХІХ–ХХ ст., розкрити переосмислення його змістоформи у зв'язках із розвитком української лірики, епіки і драматургії.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- розкрити сутність поняття «гоголівський текст», охарактеризувавши теоретико-методологічне наповнення понять цього типу, з'ясувати співвідношення титульної терміносполуки і категорій «інтертекст», «метатекст», «персональний текст»;

- розглянути особливості рецепції гоголівського міфу в українській новій та новітній літературі;

- виокремити найбільш репрезентативні у художньому узусі авторів ХІХ–ХХ ст. твори М. Гоголя, визначити своєрідність їх інтерпретації та переосмислення;

- визначити особливість творення гоголівського біографічного міфу, специфіку його філіацій у літературі;
- дослідити специфіку ідейно-естетичних модифікацій гоголівських сюжетів, образів і мотивів в українському письменстві та принципи зображення Гоголевої України у вітчизняній химерній прозі;
- розкрити причини актуалізації гоголівської теми, виокремити інтерпретаційні моделі засвоєного гоголівського тексту в літературі постмодернізму та у діаспорних письменницьких версіях.

Об'єктом дослідження є тексти «материкової» і діаспорної літератури, різні за естетичною, родо-видовою тощо природою, які детермінують репрезентативні стратегії художнього засвоєння гоголівського тексту.

Предмет дослідження – шляхи і засоби трансформації, переосмислення, рецепції гоголівського тексту та його компонентів українською літературою нової і новітньої доби.

Матеріал дослідження складають насамперед художні тексти української літератури другої половини ХХ ст.: Ю. Яновського (кіносценарій «Гоголь»), В. Минка (п'єси «На хуторі біля Диканьки», «Притча про шлагбаум»), О. Полторацького («Повість про Гоголя»), І. Драча (кіносценарії «Пропала грамота», «Вечори на хуторі біля Диканьки»), Ю. Щербака («Хроніка міста Ярополя»), В. Даниленка («Дзеньки-бреньки», «Дегустація в будинку з химерами»), В. Діброви (роман «Бурдик»), Ю. Андруховича («Рекреації», «Московіада»); щоденникові записи О. Довженка, О. Гончара, твори У. Самчука («На білому коні», «На коні вороному», «Плянета Ді-Пі»), О. Звичайної («Миргородський ярмарок»), О. Запорожця-Девлада («Сучасний Хлестаков»), З. Дончука («Гнат Кіндратович»); ліричні писання другої половини ХХ ст. Ю. Андруховича, М. Вінграновського, Ю. Гудзя, І. Драча, Ю. Іздрика, В. Кордуна, Н. Лівицької-Холодної, Г. Мазуренко, Є. Маланюка, В. Неборака, Д. Павличка, І. Римарука, Є. Сверстюка, О. Стефановича, Т. Федюка та ін., які сукупно утворюють художню гоголіану вітчизняної літератури.

Теоретична й методологічна основа дослідження. Підґрунтям для написання дисертації стали фундаментальні праці М. Бахтіна, Ю. Лотмана, Н. Медніс, присвячені теорії тексту, проблемам семіотики і структуралізму; студії провідних вітчизняних і зарубіжних гоголезнавців Ю. Барабаша, Ю. Манна, В. Мацапури, П. Михеда, Г. Самойленка; наукові розвідки з проблем літературних зв'язків О. Білецького, О. Гнатюк, Н. Крутікової, М. Шкандрія; дослідження з історії української літератури – Г. Грабовича, Т. Гундорової, Н. Зборовської, М. Ільницького, Г. Клочека, В. Погребенника, Я. Поліщука, В. Хархун, Ю. Шереха (Шевельова) й ін., – та російської літератури – В. Гусева, А. Мережинської, В. Осипової, Т. Свербілової, Г. Улюри. Необхідність введення постаті та творчості М. Гоголя в український літературознавчий дискурс обґрунтована у працях М. Корпанюка, П. Михеда. У роботі також осмислено дослідження розвитку українського письменства в діаспорі авторства І. Кошелівця, В. Мацька, В. Просалової, М. Стеха.

Методи дослідження зумовлені особливостями наукової проблематики дисертації, поставленою метою та завданнями. Пріоритетним літературознавчим методом став культурно-історичний, який посприяв вивченню гоголівського тексту у зв'язках із суспільно-політичними, культурними обставинами в Україні, розкриттю особливостей інтерпретації гоголівського тексту письменниками з «материкової» України і діаспори. Застосування порівняльно-типологічного методу й прийомів інтертекстуального аналізу прислужилося висвітленню особливостей літературної рецепції сюжетів, образів і мотивів Гоголевої творчості. Під кутом зору міфологічної критики інтерпретуються твори, у яких традиція М. Гоголя детермінувала міфопоетичний образ України, її козацтва, архетипові проєкції національного стилю життя, мислення чи поведінки. Біографічний метод уможливив розкриття суперечливих аспектів життєтворчості письменника та літературного відтворення його постаті.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першою спробою системного вивчення міжтекстових зв'язків вітчизняної літератури другої половини ХХ ст. з творчістю М. Гоголя. Здійснено комплексний аналіз авторських мотивів, образів, сюжетів, а також Гоголевого міфу в українській літературі другої половини ХХ ст. Продовжено зусилля українських науковців у розкритті аспектів «традиції-новаторство» як гоголівського тексту, так і художньої рецепції життєтворчості генія.

Теоретичне та практичне значення. Результати наукового дослідження заповнюють наукову прогалину в сучасному літературознавстві (гоголезнавстві). Висвітлення значень гоголівського тексту в художньому практиці вітчизняних письменників дають можливість глибше осягнути їхню творчість. Результати роботи можуть бути використані у подальших дослідженнях творчості М. Гоголя в контексті функціонування української і зарубіжної літератури, при укладанні спецкурсів та спецсеминарів з порівняльного літературознавства та «української школи» в ін. письменствах, а також при написанні підручників та навчальних посібників, магістерських, дипломних робіт тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження висвітлено в доповідях на таких конференціях: Міжнародна науково-теоретична конференція: «Літератури світу: поетика, ментальність, духовність» (18–19 жовтня 2013 р., м. Кривий Ріг), Міжнародна науково-практична конференція «Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві» (18–19 квітня 2014 р., м. Одеса), Міжнародна науково-практична конференція «Мова, література і культура: Актуальні питання взаємодії» (22–23 серпня 2014 р., м. Львів), Міжнародна інтернет-конференція молодих учених і студентів «Глухівські наукові читання – 2014. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (15–17 листопада 2014 р., м. Глухів), Міжнародна наукова конференція «Літературний процес: На перехресті глобалізаційних викликів» (3–4 квітня 2015 р., м. Київ); Всеукраїнська науково-практична конференція: «О. П. Довженко – видатний український культурний діяч ХХ століття» (27–28 вересня 2012 р., м. Глухів), Всеукраїнська науково-практична конференція

«Олександр Довженко і українська культура: історія, традиції, сучасність» (26–27 вересня, 2013 р., м. Глухів), Всеукраїнська науково-практична конференція «Олександр Довженко і українська культура: історія, традиції, сучасність» (23–24 жовтня 2014 р., м. Глухів), Всеукраїнська науково-просвітницька конференція «Святої правди голос новий», присвячена 200-річчю з Дня народження Великого Кобзаря (13 березня 2014 р., м. Глухів), Всеукраїнська науково-практична конференція «Феномен шістдесятництва в контексті літератури ХХ століття» (2–3 квітня 2015 р., м. Острого), Всеукраїнська наукова конференція «Література й історія» (6–7 жовтня 2016 р., м. Запоріжжя), Всеукраїнська наукова конференція «Українська література для і про дітей: історичні здобутки й тенденції розвитку» (11 жовтня 2016 р., м. Старобільськ); на щорічних науково-педагогічних читаннях молодих учених, магістрантів іноземними мовами (2013–2016 рр., м. Глухів); а також на звітних наукових конференціях викладачів та аспірантів Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (2012–2016 рр., м. Глухів).

Публікації. Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження викладено у 12 статтях, 5 – у фахових виданнях України, а одна – у міжнародному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами, висновків до розділів та загальних, списку використаних джерел (277 позицій). Загальний обсяг дисертації – 204 сторінки, з них 176 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, з'ясовано стан її дослідження, зв'язок із науковими планами, програмами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, окреслено теоретико-методологічну базу роботи, подано інформацію про наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, їх апробацію, особистий внесок здобувача, структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі «Гоголівський текст української літератури: історико-теоретичний дискурс»** розкрито й узагальнено теоретико-методологічне підґрунтя дослідження; окреслено зміст понять «гоголівський текст», «гоголівський текст української літератури», «гоголівський міф» та подано їх дефініції і характеристики; визначено основні напрями та перспективи дослідження гоголівської теми вітчизняним літературознавством.

У підрозділі **1.1. «Теоретико-методологічна основа вивчення гоголівського тексту як іменного тексту в сучасному літературознавстві»** здійснено огляд робіт, присвячених функціонуванню в сучасному літературознавстві понять «інтертекст», «метатекст», «персональний текст», осмислено методологічні засади вивчення проблеми, термінологічний апарат і інструментарій дослідження, встановлено внутрішню єдність парадигми

«гоголівський текст» із поняттям «гоголіана як текст». З'ясовано смислове навантаження поняття «українська гоголіана», обґрунтовано мотиваційні засади засвоєння і трансформації гоголівського тексту в українській літературі. Теоретичну площину дисертації скоординовано уведенням понять «текст», «текст життя», «текст творчості», «рецепція», «літературний вплив», «гоголівська традиція», «гоголівська школа», «гоголівський світ», «гоголівський матеріал», «Гоголева Україна».

Підґрунтям вивчення гоголівського тексту як «персонального» («іменного тексту») стали праці В. Топорова, Н. Медніс (теорія надтекстових утворень), студії Д. Дроздовського, Т. Івашиної, Н. Константинової, О. Лошакова, Ю. Шатіна. Під «гоголівським текстом» розуміємо не тільки унікальний феномен творчості та особистості письменника, а й їх наступну рецепцію, що стала невід'ємною частиною літературного процесу другої половини ХХ ст.

У роботі стверджується: образ-міфологема М. Гоголя набув ознак семантичного простору, що акумулює сукупність усталених смислів, культурних асоціацій і прецедентних феноменів, зберігаючи потенційну відкритість для креативної діяльності авторів. Це дозволило виокремити як одну із стратегій інтерпретації гоголівського тексту творення гоголівського міфу (міфу про М. Гоголя).

З'ясовано, що україноцентричність творчості М. Гоголя, позачасовий характер представлених у ній філософських дилем, намагання письменника примирити в собі національний українсько-козацький психотип зі спробами підкорення його кар'єристським проімперським розрахункам визначають основну причину актуалізації гоголівської теми у національному письменстві, дозволяють осмислити феномен гоголівського тексту української літератури та формують вітчизняну інтерпретаційну модель засвоєння гоголівських сюжетів, мотивів, образів.

Гоголівський текст потрактовано як «феномен інтертекстуальний» (Г. Блум), що реалізується у художніх текстах, позначених смисловими єднаннями з творчістю М. Гоголя на рівні літературного прийому, сюжету, фабули, теми, мотиву, характерів, «атмосфери». Виступаючи джерелом цитат, алюзій, ремінісценцій, гоголівський текст долучає до літературного континууму другої половини ХХ ст. нові значення і смислові відтінки, дає можливості перекодування, увиразнює змістові, ідейні, емоційні чи й жанрово-стильові особливості творів.

Перспективним у дослідженні гоголівського тексту української літератури є обґрунтування аспектів його кореляції із магістральним для національного письменства надтекстом, утвореним навколо образу-міфологеми Т. Шевченка і концептів художнього світу поета, у т.ч. через розкриття особливостей творення гоголівського і шевченківського біографічного міфів епохи соцреалізму, а також пошук смислового єднання у конструюванні Гоголевої і Шевченкової візії України.

У підрозділі 1.2 «**Основні етапи освоєння гоголівського тексту українськими письменниками**» визначено основні періоди і форми інтерпретації гоголівських сюжетів, образів, мотивів у вітчизняній літературі.

Наслідування започаткованих М. Гоголем традицій, етико-релігійних, філософських та поетичних концептів його художнього світу розпочалось відразу після публікації перших творів письменника. Максимальному збереженню гоголівського духу і поезики оригінального тексту сприяла інсценізація прозового доробку письменника. Залученням гоголівських сюжетів і мотивів до оригінальних авторських творів позначено добу 20-х – поч. 30-х рр. ХХ ст., що характеризується уведенням виразних або й латентних мотивів, символіки, відвертим балансуванням на межі трагікомедії і трагіфарсу. Суттєві корективи в інтерпретацію гоголівського гротескного способу світобачення і самовираження вніс період соцреалізму. Поетам-шістдесятникам і авторам химерної прози через смислове єднання із творчістю М. Гоголя лише частково вдалося відродити міфопоетичний тип української ментальності. Поява першого «химерного роману з народних уст» О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу, або Мамай та Чужа Молодиця» засвідчила тяглість і перспективність гоголівської традиції творення художнього світу, але водночас підтвердила ідеологічну детермінованість такої інтерпретаційної моделі. На зламі 80–90-х років ХХ ст. осмислення гоголівського тексту корелювалося із ревізією усталеного канону та пошуком варіантів нової ідентичності. Загалом критичне ставлення письменників цього періоду до будь-яких символічних аксіом і рецептивних орієнтирів визначило іронічно-бурлескний характер перекодування гоголівських сюжетів, мотивів і образів.

Не затиснутий у лещата офіційної ідеології письменницький діаспорний варіант осмислення гоголівського тексту мав в основі міцне філософсько-світоглядне підґрунтя і презентував М. Гоголя як постать, ключову для вітчизняної літературної традиції.

У підрозділі 1.3. **«Гоголівська тема в українській критичній рецепції»** окреслено основні аспекти осмислення українськими літературознавцями становлення, функціонування гоголівського тексту в національній літературі нової і новітньої доби. Наукова свідомість ХХ і ХХІ століть сформувала певний досвід опрацювання художніх творів, які мають безпосередній стосунок до поняття «гоголівський текст» та містять ознаки текстуального, смислового єднання із творчістю М. Гоголя. Потрактування шляхів і прийомів рецепції унікального феномену творчості та особистості М. Гоголя пройшло декілька основних етапів й увінчалось певними здобутками. Наукове підґрунтя цього дослідження складають студії діаспорних (Г. Грабовича, І. Кошелівця, М. Неврлого, Ю. Шереха, Б. Рубчака та ін.) і вітчизняних (О. Білецького, Т. Гундорової, М. Гнатюк, О. Дацько, М. Ільницького, Г. Клочека, П. Михеда, А. Новикова, В. Погребенника, В. Просалової, Т. Свербілової, Я. Цимбал, О. Юрчук та ін.) дослідників. Аналіз літературознавчих праць радянського періоду засвідчив вимушене тиражування колоніального підходу до осмислення образу-міфологеми М. Гоголя, до творення міфу про нього, а також до засвоєння основних, ідеологічно вивірених концептів художнього світу письменника.

Стверджено, що численні дослідження шляхів трансформації формально-змістових домінант гоголівського тексту є переважно спорадичними,

фрагментарними й стосуються передусім часткових аспектів функціонування і трансформації гоголівського тексту української літератури. Тому актуальним і перспективним є комплексне осмислення текстів «материкової» і діаспорної літератури, у яких прочитуються різні репрезентативні стратегії його художнього засвоєння.

Другий розділ «Сюжет про М. Гоголя і гоголівські сюжети в українській літературі другої половини ХХ століття» присвячено дослідженню специфіки конструювання гоголівського міфу (сюжету, у якому відображено ключові події біографії письменника і його життєвого шляху) та трансформації гоголівських сюжетів у творах українських письменників другої половини ХХ ст.

У підрозділі **2.1. «Літературні версії життєпису М. Гоголя»** з'ясовано особливості творення радянської моделі життєпису М. Гоголя як характерного репрезентанта гоголівського тексту в українському письменстві епохи соцреалізму. В цей час постала «ідеологічно найпереконливіша» (В. Хархун) рецептивна модель інтерпретації постаті письменника, обмежена координатами радянського гоголезнавства.

Життя М. Гоголя було насичене подіями, окремі з яких мали суперечливе потрактування, і це відкривало шлях для багатогранного художнього осмислення. Основні складові соцреалістичного міфу митця відтворені у кіносценарії Ю. Яновського «Гоголь». Аналіз твору проведено у роботі з позиції відповідності канону «життійного інтертексту» (Л. Скорина), дотримання традиції «функціонального» гоголезнавства, з увагою до розкриття вимушено прихованої авторської позиції.

Специфіка своєрідного декодування міфу про М. Гоголя у «Повісті про Гоголя» О. Полторацького полягає в тому, що сюжет життя письменника-реаліста побудовано з проєкцією на ключові міфологеми радянського літературознавства, утворених, зокрема, і на основі вміло розставлених акцентів у спогадах сучасників і друзів М. Гоголя. Образ М. Гоголя, створений О. Полторацьким, не позбавлений національного духу. Проте рецептивне поле, в якому перебуває під час розгортання подій автор «Вечорів...», текстовий фактаж детермінують його любов до України феноменом загального зацікавлення російських письменників українською темою. З погляду «мовного повернення» (М. Зеров) М. Гоголя осмислено уведення О. Полторацьким у текст фрагментів українських перекладів його творів.

При осмисленні складної долі письменника О. Полторацький був змушений уникати теми культурної і національної ідентичності М. Гоголя, яка упродовж 40–50-х рр. ХХ ст. домінувала у діаспорній письменницькій версії гоголівського міфу, і, на жаль, лише фрагментарно була окреслена в уривках незавершеного роману Ю. Косача «Сеньйор Нікколо». Обидва письменники звернулися до художнього осмислення епізоду життя М. Гоголя, пов'язаного із його перебуванням у Римі, але продемонстрували концептуально різні підходи до висвітлення теми ідентифікації творчості й особистості письменника з українською нацією і літературою. Ю. Косач цим твором продовжував одну із своїх улюблених історичних тем – «зустріч України з Європою» (Ю. Шерех),

осмислював постать М. Гоголя в контексті «антималоросійського» дискурсу. Водночас О. Полторацький у «Дальніх мандрах» (одна із частин «Повісті про Гоголя») альтернативно добачив причину тривалого перебування письменника за кордоном у виконанні ним патріотичного обов'язку і таким чином вписав повість у контекст імперського (колоніального) дискурсу.

Послаблення ідеологічного тиску на українську культуру скоригувало вектор сприймання і осмислення постаті М. Гоголя. До творення гоголівського міфу української літератури долучився І. Драч, якому вдалося у кіносценарії «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» поєднати літературознавчу реконструкцію життя письменника зі спробою художнього пізнання унікальної природи генія.

У підрозділі 2.2. **«Рецепція гоголівської теми у мемуарній прозі»** розглядається концептуальний аспект відлуння гоголівського тексту у щоденникових записах О. Довженка, Олесь Гончара, мемуарах У. Самчука.

Поява сентенцій на тему позачасової геніальності М. Гоголя, націєтворчого і культуротворчого потенціалу його творів, розкриття багатогранного світу особистості митця оприявлені у «світоглядних документах» (Р. Корогодський) доби, умотивовані необхідністю національного та ідеологічного самовизначення їхніх авторів. Гоголівська тема у рецепції О. Довженка допомагає розкрити шлях духовного становлення письменника, витоки його духовного досвіду, міру авторської щирості в умовах тоталітарного пресингу культури. Ментальну спорідненість із творчістю М. Гоголя митець завжди тонко відчував. У його творчому зростанні «животворяще джерело» (І. Кошелівець) гоголівської прози зіграло винятково важливу роль. Роздуми, інтегровані згадкою про М. Гоголя, стають експліцитним вираженням авторської позиції, свідчать про етичні й естетичні уподобання О. Довженка, корелюють із особистими переживаннями письменника – у тому числі через вимушене корегування на догоду владі своїх творчих задумів. Природу геніальності М. Гоголя, феномен його таланту і трагедію життя Олесь Гончар осмислив із позиції літературних та історичних паралелей. Автор щоденника намагається бути об'єктивним у своїх оцінках і трагедію М. Гоголя сприймає у національному контексті. Власні рефлексії на тему сучасності автор щоденникових записів увиразнив через актуалізацію гоголівських образів і сюжетів. Відлуння гоголівської теми у щоденниках митців соціалістичного реалізму дозволяє схарактеризувати їхнє мислення і світобачення як виразно україноцентричне.

У підрозділі 2.3. **«Діалог із М. Гоголем в українській еміграційній прозі»** виявлено ключові аксіологічно марковані концепти гоголівського тексту, що наділені потенціалом актуалізації в різних контекстах.

З нагоди сумної дати – двадцятій річниці роковин «великого голоду» в Україні 1932–1933 років – Олена Звичайна (Олена Джуль) створила художній нарис «Миргородський ярмарок», у якому письменниці довелося актуалізувати гоголівський текст у проекції Голодомору. Апокаліптична візія миргородського ярмаркування викликає стійкі асоціації із творами М. Гоголя, перекодує їхній

смысл. Авторка викликає до діалогу письменника, що своїми текстами сформував уявлення про «іншу» Україну, і разом з уявним співрозмовником збілено порівнює картину «гоголівських часів» із картиною масового приниження і нищення українського народу. Письменниці вдалося зберегти стилістичну манеру гоголівського письма, надати особливої ваги колористиці твору. Гоголівський текст у творчій рецепції Олени Звичайної – це спроба декодувати інформацію, створити інший художній світ, посилити його інформативність через співвіднесеність із моделлю світу, запропонованою М. Гоголем. Обрана наукова проблема залишає широкий простір для подальших досліджень, типологічних зіставлень щодо осмислення гоголівського тексту діаспорним письменством та авторами «материкової» літератури.

Актуалізуючи базові міфологеми гоголівського тексту, автори еміграційної прози художньо презентували особливості життя українців на чужині. В оповіданні О. Запорожця-Девлада «Сучасний Хлестаков» виведено образ пройдисвіта-позичальника, зіставного з образами крутія у «Щоденнику національного героя Селепка Лавочки» Ю. Тиса-Крохмалюка й у циклі сатиричних повістей про Гната Кіндратовича З. Дончука. Асоціативний фон створює назва оповідання, яка вказує на спорідненість змістоформи твору із гоголівською комедією. Інтерпретаційний зв'язок із текстом «Ревізора» експліцитно виражений через ім'я головного персонажа п'єси М. Гоголя. Обираючи назву для оповідання, О. Запорожець-Девлад створив новий образ авантюриста, орієнтований на гоголівський прообраз, і тим самим породив «гру» смислів.

У підрозділі 2.4. **«Інтерпретація гоголівських сюжетів у п'єсах В. Минка «На хуторі біля Диканьки» і «Притча про шлагбаум» та кіносценарії І. Драча «Пропала грамота»** доведено, що смислове єднання із творчістю М. Гоголя допомагає концептуалізувати дійсність, сприяє творенню індивідуально-авторської художньої моделі світу.

У комедіях В. Минка, кіносценарії І. Драча знайшли вияв основні тенденції засвоєння гоголівського тексту літературою радянського періоду. Водночас у них були суттєво розширені межі інтерпретаційного простору гоголівських сюжетів і образів.

Назва комедії-бурлеску «На хуторі біля Диканьки» відсилає до збірки М. Гоголя, доповнює матрицю художніх творів, у яких презентовано модель селянського ідилічного світу, і вирізняється найперше тим, що у ній перерозподілено ідейно-смислове навантаження й урізноманітнено характер конфлікту. На рівні антропонімії і сюжетної спорідненості у п'єсі спостерігається відлуння гоголівських повістей «Сорочинський ярмарок», «Вечір напередодні Івана Купала», «Ніч проти Різдва», «Іван Федорович Шпонька та їхня тітонька». Закладені автором міжтекстові паралелі у іменах і прізвищах дійових осіб (Геній Шпонька, Назар Вирвидуб, він же Вакула, Басаврюк та ін.) допомагають розкрити глибинну сутність образів.

Уведений В. Минком «чужий» текст концептуалізує історичні, соціальні і культурні реалії радянської дійсності, розставляє нові смислові акценти у потрактуванні сільської теми. Для моделювання переконливої картини селянського побуту радянської епохи письменник користується локусом «славного хутора поблизу Диканьки» і проектує його на Витребеньки, змальовані М. Гоголем у повісті «Іван Федорович Шпонька та їхня тітонька».

У традиціях бурлеску, про що свідчить і авторське визначення жанру п'єси, витримано загальний настрій комедії. У ній змішано минуле і сучасне, піднесене і буденне, бруталне і сентиментальне, з орієнтацією на «колоніальний кітч-стиль» XIX ст. (Т. Гундорова) інтерпретовано образи «веселого ярмарку», «горілки», «гопака», «козака і дівчини» на тлі розкішної української природи.

Специфічне прочитання гоголівського тексту в п'єсі В. Минка «Притча про шлагбаум» найперше пов'язане із жанром твору (комедія-бурлеск на 2 дії з прологом та епілогом) і його стильовими особливостями. Комедія пропонує складний тип моделювання і поводження з різними ідеологемами та міфологемами. Автор використовує одну із ідеологічних міфологем – «світлого майбутнього» – і послідовно, оперуючи засобами іронії та пародіювання, демонструє її штучність і абсурдність. До «радянського раю» потрапляють колоритні постаті гоголівського «формату», життя яких автор подає за допомогою оригінального прийому – продовження літературної біографії.

Інтерпретація гоголівського тексту І. Драча у кіносценарії «Пропала грамота» актуалізувала український контекст розуміння творчості М. Гоголя і її впливу на розвиток вітчизняної літератури. Спираючись на гоголівський варіант тексту, автор свідомо порушує тему української меншовартості, долає стереотипні формули радянської літератури у потрактуванні теми козацтва.

У **третьому розділі «Своєрідність трансформації гоголівських традицій, мотивів, образів в українській літературі другої половини XX століття»** охарактеризовано ціннісно-смисловий універсум гоголівського тексту та специфіку актуалізації його ключових концептів в українському інтелектуально-духовному просторі.

Підрозділ 3.1. **«Специфіка освоєння ідейно-художнього потенціалу гоголівських мотивів у поезії 50–70-х років XX століття»** містить обґрунтування тези про те, що гоголівський контекст став сприятливим ґрунтом для формування поетичної моделі світу. Художні образи, створені уявою М. Гоголя, трагічна, роздвоєна особистість письменника увиразнили особисті переживання інших літераторів. Поезія 50–70-х років XX ст. була представлена творчістю як «материкового» письменства, так і діаспорних авторів. Представники Нью-Йоркської групи, а також колишні учасники Празької літературної школи у важких умовах емігрантського життя не припиняли творити власний оригінальний поетичний простір, у якому значне місце посідали історіософські роздуми, інтегровані постаттю і творчістю М. Гоголя.

У поетичному дискурсі колишніх «пражан» (О. Стефановича, Н. Лівицької-Холодної, Г. Мазуренко та ін.) гоголівська тема корелює із художнім висвітленням проблем націєтворчого, мистецького та особистісного характеру, трансформується у мотиви тривожного сну, душевної розгубленості, заключного акорду життя. До смислового єднання із творчістю М. Гоголя на рівні художнього осмислення козацького міфу долучився Я. Славутич. У поезіях О. Стефановича, Г. Мазуренко констатуємо суб'єктивну оцінку гоголівського феномену, що формується на межі балансування між різними підходами до його сприйняття.

Рецепція гоголівських мотивів у творчості колишніх «пражан» (Г. Мазуренко, Є. Маланюка, О. Стефановича, Н. Лівицької-Холодної) детермінувались прагненням зберегти національну ідентичність, осмислити причини національних втрат і поразок, і розбудовувала різні дискурси – націєтворчий, емігрантський, демонічний. Сислове єднання з творчістю М. Гоголя увиразнює роздуми діаспорного письменства про трагічну долю України, поглиблює рефлексії над гірким хлібом вигнанців, окреслює їхню власну ідейну та літературно-художню позицію.

Мотиви раннього М. Гоголя відлунюють зосібно у творчості Н. Лівицької-Холодної «празького періоду» у межах осмислення фольклорної традиції, захоплення козацькою культурою, витворення прийомів авторського міфологізування. У пізніших поезіях, написаних у США, асоціативна подібність із гоголівським текстом переходить у площину ліричних медитацій. Збірку останніх віршів Н. Лівицької-Холодної «Поезії старі й нові» центрує тема туги за Батьківщиною, усвідомлення ліричною героїнею неможливості побачити рідну землю перед кінцем життя. У «Снах купалових» поетеса художньо переосмислює гоголівські міфеми («Гоголь», «Вій», «червона свитка», «намисто відьми») і залучає їх до творення образної картини бентежного сну, оберненого спогадами у дитинство.

У підрозділі 3.2. **«Гоголівські мотиви в українській поезії останньої третини ХХ століття»** приділено увагу проблемі трансформації гоголівських мотивів у поетичному дискурсі А. Андруховича, Ю. Іздрика, В. Кордуна, В. Неборака та ін.

Оригінальний підхід до потрактування постаті М. Гоголя і осмислення його літературних здобутків дозволили відновити гоголівську традицію відображення світу, свідомо орієнтуватися на гоголівський досвід у власній поетичній творчості, інтерпретувати гоголівські мотиви і образи у притаманному постмодерністській естетиці іронічному бурлескно-травестійному стилі.

Звернення до художньої моделі гоголівського світу допомагає І. Андрусяку візуалізувати апокаліптичну картину дійсності («Нова дегенерація»). На перетині двох інтертекстів – біблійного і гоголівського – утворено художній простір поезії Ю. Іздрика «Ex oriente lux». Божественне і демонічне наповнюються новим змістом і слугують образним втіленням складних суспільних суперечностей. Найчастіше визначальними маркерами творення

апокаліптичної візії дійсності, внесення до загальної атмосфери твору відчуття абсурдності й багатозначності дійсності стають у поезіях І. Андрусяка, Ю. Іздрика, Ю. Андруховича, В. Неборака, Ю. Гудзя, В. Кордуна, І. Римарука та ін. образ-міфологема М. Гоголя («бронзовий Гоголь», «гоголі і булгакови»), гоголівський Вій («володар Вій», «рухлива тінь Вія», «всевидюче око струхлявіле», «безмежжя чорне», «Вій-малорос»), міфеми гоголівського урбаністичного і демонічного просторів («байдужий натовп», «непримітний перехожий», «хімерна голова», «літаюча голова», «трое бурсаків», «зачароване коло»). Відчуття світу як царства сил, які щоденно ведуть боротьбу за людину та її душу, зближує творчість українських поетів останньої третини ХХ ст. із гоголівським бароковим світовідчуттям.

Підрозділ 3.3. «Рецепція Гоголевої України у химерній прозі» висвітлює ідейно-естетичну рецепцію українськими авторами-«хімерниками» Гоголевої картини світу.

Образ України, створений цими авторами, доречно характеризувати як міфологізований, витворений в т.ч. через смислове єднання з образом Гоголевої України. З часів формування «імперської кодифікації образу України» (О. Юрчук) традиційною стала презентація українського простору як втраченого раю, співвідносного із поетичними образами Аркадії та Авзонії, веселого та щасливого краю. Актуалізація цього топосу на рівні осмислення української «екзотичності» наявна у текстах авторів химерної прози. Модель України самотньо постає через художню уяву наратора роману О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу, або Мамай і Чужа Молодиця» – українця-простака. Саме гоголівськими канонами тут вибудовується певний метасюжет (послідовна міфологізація простору і часу, антиномія «провінція/столиця»).

У романі О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу...», діалогії В. Земляка «Лебедина згряя» і «Зелені Млини», оповідному циклі Ю. Щербака «Хроніка міста Ярополя» образ рідної землі реалізується через просторові локуси «славного українського города» Мирослава, «старенького», «многогрішного», «немеркнучого» села Вавилон і «преславного українського» міста Ярополя. Найперше очевидний перегук химерного тексту із гоголівською традицією відчувається на рівні творення маленької моделі великого світу. Наприклад, з концепцією України як «цілого материка на карті всесвіту» (Ю. Манн), реалізованою М. Гоголем у збірці «Вечори на хуторі біля Диканьки», співвідносна спроба автора-оповідача представити Вавилон як модель всесвіту. Гоголівський міф про Україну як про самотню, «екзотичну» цивілізацію, яка «пережила героїчний пік свого розквіту і тепер поволі згасає» (М. Рябчук), кореспондує із конкретно-просторовим образом Вавилону, який «розвіяв свою колишню велич», «похитнувся і збарахлів», відмовився від свого козацького минулого.

Орієнтуючись на гоголівський міф про Україну, В. Земляк розробляє міфологему прокляття і кари, яку погоджує із мотивом внутрішнього визрівання зла. Деструктивний комплекс братовбивства, який потужно символізувався у повісті М. Гоголя «Страшна помста», знаходить свій вияв у химерному прозописемі автора діалогії «Лебедина Згряя» і «Зелені Млини».

Розбрат у громаді, спровокований відчайдушним опором селян колективізації, стає причиною трагедії братовбивства, апогей якої припадає на традиційне християнське свято Йордан. Наслідування В. Земляком фольклорної традиції, використання барокових прийомів, художніх елементів бурлескного стилю, схильність до моделювання міфологічно-демонічного простору зближує його художню манеру із гоголівською.

Із залученням стихії гри, пародіювання, в контексті загального амбівалентного настрою твору інтерпретує гоголівський текст О. Ільченко. Письменник спирається на гоголівську традицію у використанні сміхових, фантастичних елементів, вільній і цілеспрямованій деформації часопросторових зв'язків, покликається на гоголівські міфологеми у творенні авторського міфу про Україну. Відтак міфологема гоголівського ярмарку трансформується у романі в образ мирославського «базарного моря». «Закріплення» колоніального статусу України, її демонстративне вписування в структуру імперського світу реалізується через гоголівську міфологеми відвідин столиці, але у виразно зниженому, «несерйозному» контексті. Омелян Глек вирушає з Мирослава до Москви, щоб передати листа царю, і своєю місією, на перший погляд, утверджує імперську версію «добра» для України. Водночас амбівалентна природа авторських коментарів провокує піддавати сумніву її істинність.

Підрозділ 3.4. «Гоголівські координати постмодерністської прози» розкриває специфіку художнього освоєння гоголівських традицій письменниками-постмодерністами.

У прозі українських письменників постмодерного періоду смислове єднання із творчістю М. Гоголя відбулося у форматі творення нової візії світу, за виразного домінування гротеску і критичного ставлення до ідеалів радянської культури. Зрощення гоголівських образів із біографією письменника надало широкий простір для творчої уяви авторів постмодерністської прози. «Гоголівське» питання крізь призму сатиричного відтворення дійсності осмислюється в оповіданні В. Даниленка «Дзеньки-бреньки». Постаць М. Гоголя центрує розгортання сюжету в оповіданні «Дегустація в будинку з химерами». За посередництвом гоголівського тексту, актуалізуючи ключові міфологеми гоголівського тексту В. Даниленко, В. Шнайдер, Ю. Андрухович та О. Ірванець увиразнюють тему людської сутності, трагічного світовідчуття, абсурдності буття, поринають у площину гоголівської дилеми «між святістю і чортівнею».

У **висновках** узагальнюються результати дослідження та вказуються напрямки подальшого вивчення проблеми.

Літературознавча думка щодо наслідування гоголівської традиції, відлуння гоголівських сюжетів, образів, мотивів у творчості авторів другої половини ХХ ст. плідно розвивалася за пострадянських часів період у працях новітніх методологічних підходів, а також у студіях науковців з української діаспори. На підставі аналізу доробку М. Андрейчика, О. Білецького, М. Храпченка, Ю. Барабаша, Г. Грабовича, Т. Гундорової, С. Ленської, В. Мацапури, П. Михеда, С. Моллера-Саллі, О. Скобельської, І. Стребкової, М.Р. Стеха,

М. Шкандрія та ін. стверджено: звернення вітчизняних письменників до гоголівської спадщини не є свідченням орієнтованості літературного процесу на імперський, малоросійський дискурс, у чому намагалися впевнити автори радянського часу. Аналіз гоголівського тексту в українській літературі загалом і в творчості письменників другої половини ХХ ст., зокрема в межах постколоніального дискурсу, засвідчує зміну вектору досліджень у напрямку відмови від ідеологічної парадигми.

Постать і феномен М. Гоголя має перш за все розглядатися в контексті тієї ролі, яку виконав створений ним текст у вітчизняній і світовій літературі та культурі. Гоголівський текст має особливий рецептивний потенціал. На це вказують дослідження вітчизняних і закордонних науковців, солідарних у визначенні унікальної здатності гоголівського матеріалу породжувати нові тексти, бути суголосним сучасним темам, виступати орієнтиром для художнього осмислення явищ і закономірностей оточуючої дійсності.

З'ясовано, що феномен гоголівського тексту як персонального осмислюється в українському літературознавстві переважно в контексті розгляду окремого періоду, етапу творчості конкретного письменника, тенденцій розвитку літератури. Дефініція «гоголівський текст» сформувалася під впливом досліджень структуралістів, увага яких в основному зосереджена на поняттях «текст», «інтертекст», «міжтекстовий діалог», «інтертекстуальність». Теоретико-методологічною основою вивчення гоголівського тексту як іменного тексту в сучасному літературознавстві стали праці теоретиків структуралізму Ю. Лотмана, Р. Барта, Н. Медніс, у яких знайшли висвітлення критерії формування метатексту на основі єдиного інтерпретаційного коду.

У результаті дослідження було виявлено тематичні напрями осмислення гоголівських сюжетів, образів, мотивів у літературі другої половини ХХ ст. Для дослідження гоголівського тексту в українській літературі стало важливим компонування прозових, поетичних і драматичних творів, у яких присутні у прямій чи прихованій формі згадка про М. Гоголя, мотиви, образи і сюжети створених ним текстів. Спектр інтертекстуальних запозичень з універсального Гоголевого літературного ряду в творах українських письменників другої половини ХХ ст. реалізується насамперед через залучення образів, топонімічних назв. Відповідно за кожним із цих образів стоїть певний сюжет або історія з окремим ідейним навантаженням, що своєю чергою розглядається як текст. Отже, варто розглядати тексти М. Гоголя як прецедентні, а запозичення з них окремих міфологем з подальшим включенням їх до інших художніх структур – локальним проявом інтертекстуальності.

Аналіз художньої прози О. Полторацького – циклу романів «Повість про Гоголя» – і сценарної роботи Ю. Яновського «Гоголь» дозволив дійти висновку: художня стратегія моделювання образу М. Гоголя визначалася естетичним каноном соцреалізму, націленого на тиражування ключових ідеологічних міфів, у т.ч. міфу про українсько-російське братерство. Індивідуально-письменницьке відображення гоголівського міфу стало

способом дослідження становлення особистості генія в умовах культурної і мистецької заграюваності. Образ-міфологема Гоголя актуалізується в літературних текстах пострадянського періоду і осмислюється в контексті моделювання художньої картини сучасної дійсності.

В результаті дослідження специфіки трансформації гоголівських мотивів у літературі другої половини ХХ ст. було виявлено: художньою особливістю гоголівського тексту стало його включення до фактури творів, у яких порушувались досить різні за своєю спрямованістю проблеми: доля і призначення митця, Голодомору, національної ідентичності, життєвого призначення, співвідношення життя і смерті.

Одним із вагомих факторів залучення гоголівського тексту до простору художнього мислення авторів другої половини ХХ ст. стало уявлення про М. Гоголя-міфотворця. Глибокий семіотичний потенціал гоголівських міфем виявився співзвучним різним літературним епохам. Насамперед відчутним стало тяжіння письменників до створення за гоголівським орієнтиром міфу-порівняння, який тлумачив одні явища за допомогою аналогічних. Гоголівські міфологеми, особливо поставлені в несподіваний контекст, провакують на незвичайний ракурс осмислення світу. В основному це характерно для поезії 80–90-х рр. ХХ ст. («Нова дегенерація» І. Андрусика, «Вій» В. Неборака, «віднедавна у Санкт-Петербурзі» В. Кордуна та ін.) Автори свідомо не акцентують увагу на формах присутності «гоголівського» у власних текстах, залишаючи за читачем право на його осмислення.

Прозовий гоголівський текст діаспорних авторів успадкував від попередньої літературної традиції особливий підхід до конструювання гоголівської моделі світу в її ключових параметрах. Водночас творчість О. Звичайної, З. Дончука вирізняється оригінальністю опрацювання гоголівської теми, нестандартним підходом до її олітературення, зокрема у контексті болючих для українського народу сторінок історії.

Виявлено, що конструктивним у творенні гоголівського тексту української літератури стало уявлення про М. Гоголя як творця унікального міфопоетичного образу України. Репрезентована у химерній прозі Гоголева Україна втілена в образі привабливого екзотичного краю, насиченого духом провінційності і обмеженості. Міф про Україну без проявів власної ідентичності відіграв у химерній прозі роль центрального образу, але не завжди корелював із підтекстом. Своєрідність осмислення Гоголевого міфу про Україну всупереч поширеній практиці літературного наслідування притаманна романові О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця» і повісті Ю. Щербака «Хроніка міста Ярополя».

Мотиви, сюжети, образи письменства збагачувались конкретним авторським змістом, що їх українська література засвоїла за посередництвом М. Гоголя. Мотив пошуку скарбу був переосмислений В. Минком і спроектованих на відтворення темпу життя в СРСР («На хуторі біля Диканьки»). У «Притчі про шлагбаум» комедіографу вдалося майстерно поєднати різні ідейним спрямуванням гоголівські сюжети: історія художника (Вакула з радянських часів), авантюрно-пригодницький нарратив про шахрая (афери

спритного комерсанта Чичикова-Чичиконяна-Чичинеску), кохання Оксани і Вакули, яке в ту добу не витримало випробування побутом і безгрошів'ям. Підкресленню самотності національного характеру, утвердженню народного духу посприяло виразно україноцентричне трактування гоголівського сюжету (мотив прощі українців до російської столиці у кіносценарії І. Драча «Пропала грамота»). Гоголівський інтертекст дозволив вітчизняним митцям відрефлектувати формування національної ідентичності, посилити роль філософського підходу до осмислення глибинних суперечностей дійсності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кушнерьова М.О. Особливості інтерпретації «гоголівського тексту» у кіносценаріях І. Драча / М.О. Кушнерьова // Філологічні трактати. – Суми, 2014. – № 1. – Т. 6. – С. 55–60.

2. Кушнерьова М.О. Гоголівський текст у творчій рецепції Олени Звичайної / М.О. Кушнерьова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. – Одеса, 2014. – № 8. – Т. 2. – С. 32–34.

3. Кушнерьова М.О. Гоголівські мотиви в українській поезії останньої третини ХХ століття / М.О. Кушнерьова // Літератури світу : поетика, ментальність, духовність : зб. наук. праць / за ред. Анатолія Козлова. – К. : «НВП Інтерсервіс», 2014. – Вип. 5. – С. 186–194.

4. Кушнерьова М.О. Гоголівські персонажі у комедіях В. Минка / М.О. Кушнерьова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. – Одеса, 2014. – Вип. 9. – С. 23–26.

5. Кушнерьова М.О. Гоголівські топоси у візіях українських письменників (на матеріалі творів Ю. Яновського, О. Звичайної, В. Минка, Ю. Щербака) / М.О. Кушнерьова // Літератури світу : поетика, ментальність, духовність : зб. наук. праць / за ред. Світлани Ковпик. – Кривий Ріг, 2015. – Вип. 5. – С. 71–82.

6. Кушнерьова М.О. Гоголівський текст в українському поетичному дискурсі кінця ХХ століття / М.О. Кушнерьова // Молодий вчений. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – № 11 (26). – С. 94–97.

Додаткові публікації

1. Кушнерьова М.О. Поетична гоголіана шістдесятників / М.О. Кушнерьова // Мова, література і культура : актуальні питання взаємодії : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції : Львів, 22–23 серпня 2014 р. – Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2014. – С. 76–78.

2. Кушнерьова М.О. П'єса В. Минка «На хуторі біля Диканьки» у контексті «гоголівського тексту» епохи соцреалізму / М.О. Кушнерьова // Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції : Одеса, 18–19 квітня 2014 р. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 16–21.

3. Yuriy Shcherbak interpretation of Hohol's «Urban» text (based on the «Hronika mista Yaropolia») / Maryna Kushnyeryova // The 21-st Century Challenges in Education and Science : Матеріали III науково-педагогічних читань молодих учених, магістрантів, студентів іноземними мовами : Глухів, 23 квітня 2015 р.; за заг. ред. Ткаченко Н.М. : [Вип. 2]. – Глухів : РВВ ГНПУ ім. Олександра Довженка, 2015. – С. 18–20.

4. Кушнерьова М.О. Роль гоголівських персонажів у художньому осмисленні радянської дійсності / М.О. Кушнерьова // Глухівські наукові читання – 2014 : Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук : Матеріали IV міжнародної інтернет-конференції молодих учених і студентів : Глухів, 15–17 листопада 2014 р. – Глухів : РВВ Глухівського НПУ імені Олександра Довженка, 2015. – С. 228–231.

5. Кушнерьова М.О. Збірка В. Стуса «Веселий цвинтар» у контексті гоголівської традиції творення химерного тексту / М.О. Кушнерьова // Гуманітарний та інноваційний ракурс професійної майстерності : пошуки молодих учених :и Матеріали I міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів, та молодих учених : Одеса, 24 квітня 2015 р. – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2015. – У 3-х частинах. – Ч. III. – С. 96–98.

6. Кушнерьова М.О. Сюжет про М. Гоголя у романах Олексія Полторацького / М.О. Кушнерьова // Глухівські наукові читання – 2015 : Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук : Матеріали V Міжнародної інтернет-конференції молодих учених і студентів : Глухів, 25–27 листопада 2015 р. – Глухів : РВВ Глухівського НПУ імені Олександра Довженка, 2016. – С. 178–180.

АНОТАЦІЇ

Кушнерьова М.О. Гоголівський текст в українській літературі другої половини ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01. – українська література. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню процесу рецепції сюжетів, мотивів та образів творчості М. Гоголя в українській літературі ХІХ–ХХ ст., етапів переосмислення їхньої змістоформи у зв'язках із розвитком української поезії, прози і драматургії. У роботі обґрунтовано доцільність вивчення поняття «гоголівський текст» як персонального (іменного) тексту.

У роботі проаналізовано прозові, поетичні і драматичні твори, у яких присутні у експліцитній або імпліцитній формі згадка про М. Гоголя, мотиви, образи і сюжети створених ним текстів. Інтертекстуальне вивчення феномену гоголівського тексту української літератури окресленого періоду виявило креативний характер смислового єднання вітчизняних письменників з творчістю М. Гоголя, особливості наслідування митцями гоголівської традиції, ідейно-художню результативність трансформацій і перекодування ними у власних творах основних гоголівських міфологем. Осмислено основні стратегії художнього моделювання образу М. Гоголя, зокрема, авторами радянського періоду.

Визначено, що художньою особливістю гоголівського тексту національного письменства стало його включення до фактури творів, у яких порушувались досить різні за своєю спрямованістю проблеми: долі і призначення митця, голодомору, національної ідентичності, життєвого призначення, співвідношення життя і смерті.

Ключові слова: гоголівський текст, гоголівський міф, надтекст, традиція, мотив, образ, сюжет, міфологема, індивідуально-авторські моделі.

Кушнерёва М.А. Гоголевский текст в украинской литературе второй половины ХХ века. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена исследованию процесса рецепции сюжетов, мотивов и образов творчества Н. Гоголя в украинской литературе ХІХ–ХХ вв., этапов переосмысления их смыслоформы в связи с развитием украинской поэзии, прозы и драматургии. Обоснована необходимость изучения понятия «гоголевский текст» с точки зрения персонального (именного) текста.

В работе проанализированы прозаические, поэтические и драматические произведения, в которых присутствуют в эксплицитной или имплицитной

форме тема Н. Гоголя, мотивы, образы и сюжеты созданных им текстов. С помощью интертекстуального изучения феномена гоголевского текста украинской литературы представленного периода удалось раскрыть креативный характер смыслового единения отечественных писателей с творчеством Н. Гоголя, художественные особенности продолжения ими в своих произведениях гоголевской традиции, идейно-художественную результативность трансформаций и перекодирования основных гоголевских мифологем. Осмыслены ключевые стратегии художественного моделирования образа Н. Гоголя, в частности особое внимание уделено созданной украинскими авторами советского периода биографической Гоголиане – примеру постепенной мифологизации «текста жизни» писателя.

Отмечено, что для понимания основных приёмов переосмысления гоголевских сюжетов, мотивов и образов в лирических произведениях авторов последней трети XX века необходимо учитывать общее стремление писателей к деструкции художественного мира, к совмещению несовместимого, нарушению и разрыву логических связей.

Ключевые слова: гоголевский текст, гоголевский миф, надтекст, традиция, мотив, образ, сюжет, мифологема, индивидуально-авторские модели.

Kushnyeryova M. O. Hohol' text in the Ukrainian literature of the second half of the twentieth century. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, Specialty 10.01.01 – Ukrainian Literature. – Mykhailo Drahomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2017.

The thesis is the first attempt of systematic studying the intertextual connections between the Ukrainian literature of the second half of the XX century and the literary works by M. Hohol'. The complex analysis of author's motifs, characters and plots as well as Hohol' myth in the Ukrainian literature of the second half of the XX century is done. The author of the work continues the Ukrainian scientists' researches concerning the problem "tradition – innovation" based on Hohol's text as well as on the artistic reception of the life and literary works of the great writer. The thesis focuses on the analysis of the reception of plots, motifs and characters of the literary works of M. Hohol' in the Ukrainian literature of the XIX-XX centuries, stages of reconceptualization of their content and form depending on the development of the Ukrainian poetry, prose and dramatic works. The expediency of analyzing "Hohol' text" concept as personal text is proved in the work.

The prosaic, poetic and dramatic works which contain explicit or implicit references to M. Hohol', as well to motifs, characters and plots of his works are analyzed in the thesis. Intertextual studying of Hohol's text phenomenon in the Ukrainian literature of the outlined period revealed the creative feature of semantic similarity of the literary works of Ukrainian authors and M. Hohol's writings. The peculiarities of Hohol's tradition imitation by the writers, the ideological and artistic transformation effectiveness and the main Hohol's mythologems code conversion by the authors are also revealed. The basic strategies of M. Hohol' image artistic modelling, particularly, by the authors of the Soviet period are analyzed.

The concept “Hohol’ text” is further defined in the work. We understand it not only as the unique phenomenon of creativity and personality of the writer but also their forthcoming reception which has become an integral part of the literary process of the second half of the XX century.

It is defined in the work that Hohol’ text including into the context of the Ukrainian writers works became their artistic peculiarity. Different issues such as writer’s destiny and mission, Holodomor, national identity, life orientation, life and death correlation are raised in these Ukrainian writers works.

It is proved in the thesis that image-mythologem of M. Hohol’ took the signs of semantic space accumulating a set of accepted meanings, cultural associations and precedential phenomena keeping potential openness for literary activity of the authors. It allowed to mark out the creation of Hohol’ myth (myth about M. Hohol’) as one of the strategies of Hohol’ text interpretation.

It is found out that the theme of Ukraine in the literary works by M. Hohol’, timeless character of the presented philosophical dilemmas, the writer’s attempt to reconcile in himself the national Ukrainian Cossacks psychotype with the attempts to subdue his career pro-imperial solutions define the main reason of Hohol’ theme actualization in the Ukrainian literature, allow to understand the phenomenon of Hohol’ text in the Ukrainian literature and form the Ukrainian interpretative model of assimilation of M. Hohol’s plots, motifs and images.

Key words: Hohol’ text, Hohol’ myth, subtext, tradition, motif, character, plot, mythologem, individual authors models.

Підписано до друку 23.05.2017 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 165
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.